

Ziynat OLIMJONOVA,

International School of Finance Technology and Science instituti o'qituvchisi

E-mail: olimjonovaziynat@gmail.com

Tel: 95 663-36-26

Psixologiya fanlari doktori, professor v.b X.Abdusamatov taqrizi ostida

LOVE IN THE FAMILY - AS THE BASIS OF A COUPLE'S RELATIONSHIP

Annotation

This article analyzes the psychology of the family, the problems that arise in family relationships. It also shed light on family and marriage issues in family relationships, including their scientific views on a number of factors related to the formation and strengthening of a sense of love and affection in a couple's relationship.

Keywords: society, family, marriage, couple, love, affection, happy family.

ЛЮБОВЬ В СЕМЬЕ-КАК ОСНОВА СУПРУЖЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ

Аннотация

В данной статье анализируется психология семьи, проблемы, возникающие в семейных отношениях. Также освещаются вопросы семьи и брака в семейных отношениях, в том числе их научные взгляды на ряд факторов, связанных с формированием и укреплением чувства привязанности в супружеских отношениях.

Ключевые слова: общество, семья, брак, пара, любовь, привязанность, счастливая семья.

OILADAGI SEVGI - ER-XOTIN MUNOSABATLARINING ASOSI SIFATIDA

Annotatsiya

Ushbu maqolada oila psixologiyasi, oilaviy munosabatlarda yuzaga keladigan muammolar tahlil qilingan. Shuningdek oilaviy munosabatlarda oila va nikoh masalalari, jumladan er-xotin munosabatlarida sevgi-muhabbat tuyg'usini shakllantirish va mustahkamlash bilan bog'liq bir qator omillar to'g'risida ilmiy qarashlari yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: jamiyat, oila, nikoh, er-xotin, sevgi, mehr, baxtli oila.

Kirish. Oila ijtimoiy hayotning abadiyligini, avlodlarning davomiyligini, tarbiyaning uzluksizligini ta'minlaydigan, kelajak nasl qanday bo'lib yetishishiga o'z ta'sirini ko'rsatadigan ijtimoiy makon va psixologik omil vazifasini o'taydi. Inson shaxsi oilada shakllanadi. Oila muhabbat, o'zaro hurmat, birdamlik va mehribonlikning emotsional manbaidir. Aynan shu qadriyatlarga har bir millat, jamiyat suyanadi. Prezidentimiz SH.M.Mirziyoev ta'kidlaganlaridek, "Biz uchun muqaddas bo'lgan oila asoslarini yanada mustahkamlash, xonadonlarda tinchlik –xotirjamlik, ahillik va o'zaro hurmat muhitini yaratish, ma'naviy – ma'rifiy ishlarni aniq mazmun bilan to'ldirishdan iborat bo'lmog'i zarur". Erkin jamiyatning, oilaning moddiy hayot sharoitlari o'zgarishi o'z-o'zidan ma'naviy kamolotga olib kelmaydi [1]. Kishilik jamiyati yuzaga kelibdiki, insonlar orasidagi ijobiy va salbiy munosabatlar barcha kishilarning diqqat markazida muhim masalalardan biri bo'lib kelgan. Shuning uchun bu masalalar qadim zamonlardan boshlab xalq og'zaki ijodi namunalari, doston, qo'shiq va ertaklarda, donishmandlarning fikr va qarashlarini o'ziga xos ravishda munosabat bildirish va tahlil qilish obekti bo'lib kelgan. Qaysi mutafakkir yoki olim, shoir yoki yozuvchining asarlarini olib ko'rmang, ularning hech qaysisi o'z ijodiy faoliyatida inson hissiyotlarining eng kuchli va sirlisi, serjilo va sehlisi hisoblangan muhabbatni chetlab o'ta olmagan. Insoniyat bor ekan, muhabbat odamni sirlil tuyg'ular olamiga yetaklagan, uni yengib bo'lmag'ovlardan o'tishga va cho'qqilarni zabt etishga undagan, uni rag'batlantirgan, unga baxtiyor onlarni tuhfa etgan. Volter: "Sevgi-muhabbat - bu ham qalb, ham aql va tanaga bir vaqtning o'zida hujum qilinadigan eng kuchli, zavqli his-tuyg'ulardan biridir", - deb ta'rif beradi [2]. Bu ta'riflarni o'zaro taqqoslash va ruhiy tahlil qilish, sevgi muhabbatda zaruriy ruhiyat komponenti bilan bir paytda fiziologik komponent ham hisoblanadi. Ma'lumki, nikohga va yaqin qarindoshlikka asoslangan axloqiy mas'uliyat, o'zaro hurmat, tushunish va mehr-muhabbat umumiyligi bilan bog'langan kichik ijtimoiy guruhni oila deyiladi. Oila boshqa turdagi kichik guruhlardan o'zining bir qator jihatlari bilan ajralib turadi:

birinchidan, oila ko'p muddatga, ya'ni bir necha o'n yillar va ko'p yillarga mavjud bo'ladi;

ikkinchidan, oilada shaxslararo munosabatlarning bir necha turlari amalga oshadi, ya'ni milliy mafkuramizga oid ilk tushunchalar avvalo oila muhitida singadi va bu jarayon bobolar o'giti, ota ibrati, ona mehri orqali amalga oshadi. Bunda oilaviy munosabatlarda tarbiyaviy, psixologik, hissiy, moliyaviy, jinsiy va boshqa vazifalarning amalga oshirilishi kuzatiladi;

uchinchidan, oiladagi barcha munosabatlar zaminida yoki salbiy yoki ijobiy holatlar yuzaga keladi, ya'ni oila a'zolaridan kimningdir kimgadir ta'siri oqibatida shaxs yoki yaxshi shakllanishi va komil inson darajasiga yetishi yoki tarbiyasi og'ir, xulqi buzuq odam bo'lib tarbiyalanishi mumkin.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili. Jamiyat uchun nihoyatda ahamiyatli hisoblangan ota-ona va bola, er va xotin, oila a'zolarining o'zaro munosabatlari bilan bog'liq bo'lgan muammolar aynan oila negizida yuzaga keladi. Shuning uchun ham qadim zamonlardan boshlab oila, undagi munosabatlar masalalari har bir davrning donishmand, olim, mutafakkirlari tomonidan o'rganilib kelinganligini va ularning qarashlarida bu masalalarning yoritilganligini kuzatamiz. Bu qarashlarni, fikrlarni sizning xukmingizga havola etish orqali oila, o'zaro munosabatlar muammolari bizning hayotimizda doimo muhim masalalar sirasiga kirishini qayd etamiz. Shunday ekan oilaviy munosabatlar negizida sevgi tuyg'usini o'rganish bugungi kunda eng dolzarb masalalardan biri desak mubolag'a bo'lmaydi. Mamlakatimizda psixologiya fani sohasida o'zbek oilalariga xos muammolarni o'rganish yuzasidan ko'plab ilmiy tadqiqotlar olib borilgan va hozirgi kunda ham bu kabi ilmiy izlanishlar muvaffaqiyatli davom ettirilmoqda. Bu sohada psixolog olimlardan G'.B.Shoumarov, E.G'oziyev, V.M.Karimova, M.G.Davletshin N.A.Sog'inov, B.M.Umarov, E.N.Sattorov, X.Karimov, F.A.Akramova S.A.Oxunjonova A.Shojalilov, T.M.Adizova, E.Usmonov, Sh.SH.Jo'rayeva, R.S.Samarov, O.Shamiyeva, F.R.Ro'ziqulov, N.Salayeva, M.A.Utepbergenov, M.X.Fayziyeva, R.X.Dushanov, I.A.Jabborov, N.N.Shomurotova, R.N.Alimardonova va boshqalar olib borayotgan ilmiy tadqiqot ishlari diqqatga sazovordir. Ana shu ilmiy ishlarda oilaviy munosabatlar psixologiyasi, yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash, o'zbek oilalaridagi milliy o'ziga xoslik, undagi nizolar va ularni keltirib chiqaruvchi sabablar, ajralishlar va ularning salbiy asoratlari kabi bir qator masalalar har tomonlama o'rganilib, tahlil qilingan.

M.X. Fayziyeva esa o'zining ilmiy izlanishlarida oila barqarorligiga shaxslararo munosabatlar ta'sirining ijtimoiy - psixologik xususiyatlarini o'rgangan hamda mavzu bo'yicha muhim xulosalarni qo'lga kiritgan. Uning fikricha, oiladagi shaxslararo munosabatlar milliy-hududiy xususiyatlarga uzviy bog'lik murakkab tizimga ega bo'lib, uning asosiy bug'inini er bilan xotino'rtasidagi munosabat tashkil etadi hamda undagi shaxslararo munosabatlar barqarorligini oilaviy qadriyatlarining shakllanganlik darajasi belgilaydi. O'zbek oilalarida shaxslararo munosabatlar barqarorligini belgilashda er-xotin munosabatlaridagi o'zaro hurmat va ishonch, bir-birini yaxshi tushunish, farzandlar, muomala odobi, onglilik va ma'naviy axloqiy mavqe, uning moddiy ta'minlanganligi, uy-joy bilan ta'minlanganlik, rollar taqsimotining mosligi, jinsiy moslik muhim omillar hisoblanadi.

R.N.Alimardonova o'zining ilmiy izlanishlarida yosh kelin-kuyovlar o'rtasidagi sog'lom psixologik munosabatlarni ta'minlashning ijtimoiy-etnik asoslarini o'rganishga harakat qilgan. Uning fikricha, oilada shaxslararo munosabatlar murakkab tizimga ega bo'lib, uning asosiy bug'inini er bilan xotin o'rtasidagi munosabatlar tizimi tashkil etadi. Bu munosabatlar kelin-kuyovning hayoti va faoliyatida namoyon bo'lib, uning barqarorligini oilaviy qadriyatlarining shakllanganlik darajasi belgilaydi. Bugungi kunda oilaviy qadriyatlar o'zida bir qator ijtimoiy-etnik jihatlarni: jinsiy munosiblik, shaxs sifatida identifikatsiyalashganlik, maishiy-xo'jalik, ota-ona tarbiyachilik, ijtimoiy faollik, emotsional psixoterapevtik, tashqi jozibadorlikni meyorli rivojlanganligini taqozo etadi. Muallif tomonidan oilaviy nizolar kelib chiqishi va oilaning buzilib ketishida asosiy omillar sifatida:

- er-xotin fe'l-atvorining mos kelmasligi;
- farzandsizlik, sevgi va mehr-muhabbatning yetarli emasligi;
- oila budjetini oqilona boshqara olmaslik asosiy omillar deb tan olinadi.

Rus psixologiyasida Yu.E.Aleshina va L.Ya.Gozman, E.P.Ilyin, A.A.Kronik va E.A.Kronik, S.V.Petrushin tomonidan bir nechta tadqiqotlar mavjud bo'lib, ular nikoh munosabatlari negizida sevgi muammosining ayrim jihatlarni ko'rib chiqishgan. Ushbu tadqiqotlarda asosiy e'tibor munosabatlarning rivojlanishiga qaratilgan bo'lib, uning tajribasiga deyarli insonning o'z turmush o'rtog'iga bo'lgan muhabbat hissi deyarli e'tibor berilmagan [3]. Bizning fikrimizcha, har bir turmush o'rtog'ining sevgisi va romantik bog'lanishini ham alohida o'rganish kerak. Oilaviy munosabatlar ikki kishi er va xotin orasidagi hissiyotlarga asoslanib shakllanadi. Agar hissiyotlar ortda qolib, hayot muammolari ustun kelib, er o'zini tergovchi sifatida tutsa, xotini doimo moddiy muammolar, boylik, ro'zg'or hisob-kitobini qilib erni doimo tergasa bir-birlariga bo'lgan his-tuyg'u yo'qolib ketadi. Er va xotin bir-birlarini juda yaxshi biladigan, tushunadigan – deb o'ylashadi. Aslida esa yaqin odamni ichki dunyosini ko'ra bilish uni tushunishni xohlashmaydi. Er va xotin turmush qurganidan so'ng, bir-birlariga qalban yaqinlikka ham erishishlari kerak. Bu yaqinlikka erishish uchun unga intilish, qiziqish va yaqin odami bilan doimo suhbatda bo'lish, suhbat orqali uni ichki dunyosiga kira olish kerak. Bu munosabatlar qiziquvchan, erkin va teng huquqli insonlar orasida paydo bo'ladi.

Sevgi psixologiyasi sohasidagi tadqiqotlarning dolzarbligi ushbu hodisaning inson hayoti va rivojlanishi uchun ahamiyati bilan bog'liq. Sevgida tuyg'u va eng yuqori aqliy funktsiya sifatida insonning shaxsiyati va individualligi, uning qadriyatlari ierarxiyasi va hayotiy muammolarda, o'ziga xosligi namoyon bo'ladi va shakllanadi. Insonning sub'ektivligi, uning ijodiy va moslashuvchan bo'lmagan faoliyatni, altruizmi, erkinlikni amalga oshirish imkoniyatlari sevgini shaxslararo o'zaro munosabatlarning o'ziga xos shakli sifatida tavsiflaydi. Sevgi boshqa odamlarga bo'lgan munosabatni va o'z-o'zini munosabatni shakllantirishda katta rol o'ynaydi, ularni amalga oshirishning eng yuqori shakli bo'lib xizmat qiladi. Oilani yaratish va faoliyatining asosi bo'lgan sevgi zamonaviy oila inqirozini tahlil qilish nuqtai nazaridan katta ahamiyatga ega.

Er-xotin qanchalik yosh bo'lsa, bu davr shunchalik og'ir o'tadi. O'zaro kelishmovchiliklar ko'payadi. Ularning yoshligi, hayotiy tajribalarining yo'qligi oqibatida "muhabbatimiz o'ldi" yoki "muhabbatda, umr yo'ldoshi tanlashda adashdim, men hali yoshman xatoyimni to'g'rilab olaman", deb oilaviy yong'inni alanga oldirish bilan ahvol yanada og'irlashadi. Natijada to'yinishga uchragan hissiyotlarni va o'zaro munosabatlarni ruhiy jihatdan tahlil qilib, to'g'ri xulosa chiqarish o'rniga salbiy munosabatlar yuzaga keladi va ikki yosh ham bu munosabatning quliga aylanib qoladilar. Er-xotin munosabatlarida o'zaro mehr-muhabbatini qozonish har bir qalbnig o'ziga bog'liqdir. Ayrim hollarda, to'ydan keyin kelin-kuyovlar o'rtasidagi mehr-muhabbat susayganday bo'lib qoladi. Bu turmush ikir-chikirlaridan, ayrim qiyinchiliklarning kelib chiqishidan, shuningdek yosh kelinning ro'zg'or tuta bilmasligi, ma'naviyatini to'ldirib bormasligidan kelib chiqadi. Odatda kishi o'zida yo'q narsalarni boshqalardan qidiradi, topsa uni qadrlaydi. Shu jihatdan qaralganda sevgan kishingizdagi bor nuqsonlarni kechira bilish, kamchiliklarini er-xotin o'zaro murosaga kelgan holatda tuzatishga harakat qilgan ma'qul. Tanqid qilmasdan iltifotli va mehribonlik bilan oilaviy hayot baxtini saqlash har bir yigit va qiz uchun odat bo'lishi zarur.

Hissiyotlarga berilish hamda uni ijtimoiy xatti-xarakat normalariga muvofiqlashtirish - bu ko'rgan-kechirgan hissiyotlar va xulq namunalari to'g'risidagi tasavvurlar. Pezeshkian bevosita hissiy-emosional normalarga sevgi-muxabbatni, ishonch, umid, sabr- qanoat, o'zgalarga e'tiborli bo'lish, o'zgalalar bilan yaqin samimiy munosabatlariga kirisha olish, e'tiqodlilik, diniy hissiyotlarni kiritadi. Bunday hissiyotlar odatda ota-onasi, yaqinlari, aka-opalar, uka-singillar bilan o'zini identifikatsiya qilish, o'zini ular bilan solishtirish, o'xshashlikka intilish jarayonida shakllanadi. Aynan shu sababli inson kimgadir ishonishga, samimiy muruvvat ko'rsatishga o'rganadi. Oila muxitida boshdan kechirgan hissiyotlar oqibati bo'lmish xatti-xarakatlar normalariga esa bir so'zlilik, saranjom-sarishtalik, ozodalik, samimiyat, adolatlilik, intiluvchanlik, tejamkorlik, sadoqat, ishonch, xalollik kabilar kiradi. Ma'lumki, bir-birlariga aynan o'xshash, mos ikki odamning bo'lishi mumkin emas, chunki shaxs va uning individualligi takrorlanmasdir. Shunday ekan ikki va undan ortiq shaxsdan tashkil topgan oila ham ikki, uch karra takrorlanmasdir. Bir oila uchun meyorida bo'lgan shaxslararo munosabatlar tizimi, ikkinchi bir oilaga mutloqo mos kelmasligi, yoki biron bir oila uchun u qadar ahamiyatga ega bo'lmagan nizo va uning sababi boshqa oila a'zolarining o'zaro munosabatlarida jiddiy oqibatlar olib kelishi mumkin va hokazo.

Shunday ekan jamiki oilalarga xos bo'lgan nizolar va ularning sabablarini yagona bir o'lcham yoki xarakteristika bilan ko'rsatib berish masalasi ham mantiqqa to'g'ri kelmaydigan ishdir. Lekin turli toifadagi oilalarni o'rganish, ular a'zolarining o'zaro munosabatlarini taqqoslash va shu kabilar asosida ayrim nisbiy xulosalarga, mulohazalarga kelish mumkinki, shu nisbiylikdan har bir odam o'zi uchun nisbatan "tegishli" xulosalar chiqarib olishi lozim bo'ladi. Shuning uchun, biz quyida oilaviy munosabatlar, oiladagi nizolar haqida fikr yuritir ekanmiz, ularning barcha oilalarga mutlaq tegishli bo'lishligini da'vo qilolmaymiz. Quyidagilar ham bizning nisbiy mulohazalarimizdir.

E.Shostrom er bilan xotin o'rtasidagi "ishqiy" pozitiv munosabatlarning quyidagi ko'rinishlarini bayon etadi [4]:

1. "Bir-biriga bog'lanib qolish yoki o'zaro gamxo'rlik qilish hissi. Bu shu qadar kuchli bo'lishi mumkinki, er-xotin boshqa bir insonga shunga o'xshash yaqin munosabatni his etmay qoladi.

2. Do'stlik - er va xotinning bir-birlarida eng nodir sifatlarni, jumladan, o'ziga xoslik va individuallikni tan olishni nazarda tutadigan xissiyot;

3. Eros - sevgining romantik ko'rinishi bo'lib, er-xotinning bir-biriga nisbatan xissiy-jinsiy mayllarining kuchini belgilaydi;

4. Empatiya esa, erning yoki xotinning o'z turmush o'rtog'iga doimiy g'amxo'rliqi, uni tushunish hissidir;

5. O'zligini sevish, qadrlash - bir tomondan er-xotinning har qanday sharoitda o'zida eng afzal jihatlarni anglay olish va boshqa tomondan, kerak bo'lsa, yori tufayli o'z xohish-istaklarini jilovlay olish, fidoiyligni namoyon qilishga imkon beruvchi hissiyot.

Romantik sevgi – ikki kishi o'rtasidagi munosabatlarning eng ko'p tarqalgan turi hisoblanadi. Olimlarning fikricha, romantik sevgi – eng kam anglanadigan, odamning biologik ehtiyojlari bilan bog'liq munosabatlardir[5]. Bunday munosabatlarning eng muhim jihati shundaki, ikkala tomon ham bir-birlaridan o'zlari ko'rishni xohlagan sifatlarni qidiradi va ko'radi. Shu bois ham ko'pincha romantik his-tuyg'ularga asoslangan munosabatlarning umri qisqa bo'ladi, chunki real xulq-atvor bilan ideal tasavvurlar o'rtasida ziddiyat, nomutanosiblik paydo bo'lishi mumkin. Ayni shu munosabatlarning salbiy oqibatlarini odamni qiynaydi, hayotdan umidsizlikni, boshdan kechirgan hissiyotlari yolg'onligini anglash unda juda qattiq aziyatlarni keltirib chiqaradi. Lekin bir yomonning bir yaxshisi bo'ladi, deganlariday, boshdan kechirilgan azoblar odamni shaxs sifatida takomillashuviga, ichki hissiyotlarning ko'p qirrali bo'lishiga olib keladi.

Zamonaviy inson hayotida hissiyotlar inqirozi mavjud. Odamlar seviz qobiliyatini yo'qotmoqda. Internet, axborot texnologiyalarga ruju qo'yish oilaviy munosabatlarning mustahkamligiga putur yetkazmoqda, natijada oilada odamlar bir-biridan uzoqlashadilar va bir-biriga bo'lgan muhabbat ma'nosini tushunishni yo'qotadilar. Olim R.Mey ta'kidlaganidek, har doim tayanch bo'lib kelgan va hayotiy vaziyatlarni engishga yordam beradigan sevgi muammoga aylandi. Hayotimiz haqiqati - bu begonalashuv, ajralish, odamlarning butunlay befarqligi va yolg'izligini yengishning yagona yo'li – sevgidir. Qalbning mo'jizaviy ezguligina odamlarda eng sof va eng yorqin narsalarni uyg'otishga, ilhomlantirishga qodir. Ishonchimiz komilki, bu bizning dunyomizni boshqaradigan sevgi kabi yuksak va go'zal tuyg'u. Shuning uchun insonni his qilishni va sevizni o'rgatish juda muhimdir.

Xulosa va takliflar. Taraqqiy etgan jamiyatda yangi tartiblarga asosan yuzaga kelgan oila, erkak va ayol o'rtasidagi mavjud tengsizliklarni yo'qotish muhabbatning yuqori darajada ravnaq topishiga zaruriy shart-sharoit yaratadi. Lekin afsuski, ba'zi yoshlar "Erkin hayot", "Erkin muhabbat" kabi ruhiyat omillarini noto'g'ri tushunib, ma'naviy ahloqsizlikka mayl qo'yishyapti, insonlar o'rtasidagi eng nozik bo'lmish hissiy munosabatlardan esa "boylik orttirish", "go'zal hayot" kechirish manbai sifatida foydalanishmoqda. Bu ahloqiy tubanlik, nosog'lom dunyoqarash oqibatidir. O'zbekistonda kundan-kunga hayot va yashash sharoitimiz yaxshilanib, oila farovonligi uchun yetarli shart-sharoitlarning bo'lishiga qaramay, tashqaridan barcha maishiy muammolari hal bo'lgan yosh oilada xam nimalardir yetishmayotganday tuyulaveradi. Bu – o'sha oilaviy munosabatlarda orzu- xavas, sevgi-muhabbatga, mehr-oqibatga, o'zaro ishonchga bo'lgan ehtiyojlarning tobora ortib borayotganligidan darak beradi. Yosh oilaning mustahkamlanib, oyoqqa turib ketishi, turli maishiy muammolarni o'zi mustaqil hal qilishi uchun zarur bo'lgan muddat aslida turmush qurgan ikki shaxsning bir-biriga bo'lgan samimiy munosabatiga, mehr-muhabbatiga, oila va uning atrofidagi turli qadriyatlarga nisbatan uyg'un qarashlariga bevosita bog'likdir. Er va xotinning o'zaro sadoqati, bir-birining qadriga yetishi, qaysarlik va o'zboshimchalikka berilmaslik, har qanday razillik va pastkashlikdan, insofsizliklardan uzoqroq bo'lishlari muhimdir. Er va xotin o'rtasidagi muhabbat qanchalik sof, samimiy, chin sevgi bo'lsa, ular bir-birlarini doim e'zozlaydilar, avaylaydilar, ko'nglini qoldirmaydilar.

ADABIYOTLAR

1. SH. Mirziyoev "Buyuk kelajagimizni mard va oliyjanob xalqimiz bilan birga quramiz. Toshkent: Uzbekiston 2017 . 312-b
2. G'.B.Shoumarov. Oila psixologiyasi. Darslik. Toshkent 2011.85-b
3. Андреева Т. В. Семейная психология: Учеб. пособие. - СПб.: Речь, 2004.
4. Karimova V. Oila psixologiyasi: Pedagogika oliy o'quv yurtlari talabalari uchun darslik. – T.: 2008 – 152 b
5. Abdullayev D., Yarqulov R., Atabayeva N. Oila psixologiyasi. T,2015 Tafakkur Bo'stoni